

Göçmen Esnafların İş Piyasasına ve Sosyal Hayata Entegrasyon Süreçleri Üzerine Bir İnceleme

An Analysis of the Integration Processes of Immigrant Tradespeople into the Labor Market and Social Life

FeYZa Kargılı

İbn Haldun Üniversitesi,
İstanbul, Türkiye,
feyzakarg@gmail.com,
ror.org/02y5xdw18

Öz: Bu araştırmanın amacı, İstanbul'da yaşayan Suriyeli göçmen esnafların iş piyasasına ve sosyal hayata entegrasyon süreçlerini incelemek ve analiz etmektir. Nitel bir araştırma olarak tasarlanan çalışmada, fenomenolojik desen kullanılmış ve amaçlı örneklem yöntemiyle İstanbul'da faaliyet gösteren farklı sektörlerden Suriyeli esnaflar seçilmiştir. Araştırma kapsamında, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle elde edilen veriler, mekânsal tercihler, iş piyasasında yer edinme, göçmen dayanışma ağları, dil öğrenme paradoksu ve dili muhafaza etmede alternatif yollar olmak üzere dört ana başlıkta analiz edilmiştir. Suriyeli esnafların Türkiye'de esnaflık faaliyetlerine katılımlarının, toplumsal uyum süreçlerine olumlu etkileri olduğu görülmektedir. İş piyasasına entegrasyonlarında, sosyal sermaye, kültürel yakınlık ve yerel halkla ilişkiler önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, göçmen esnafların bürokratik engeller, dil bariyerleri ve ekonomik dalgalanma gibi zorluklarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bunun yanında ekonomik sermayenin başat rolü üstlendiği görülmektedir. Araştırma sonucunda, göçmenlerin iş piyasasına adım atma ve iş piyasasında varlıklarını sürdürme süreçlerinin ülkeye uyum sağlama noktasında faydalı olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma, Suriyeli göçmen esnafların deneyimlerinden hareketle, uyum süreçlerini destekleyen mekanizmaların geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın sonuçları, göçmenlere yönelik politikaların oluşturulmasında yol gösterici nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, İş Piyasası, Entegrasyon, Girişimcilik, Etnik Ekonomi, Suriyeli Girişimciler

Geliş Tarihi/Received: 31.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 28.03.2025
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
31.03.2025

Abstract: The aim of this study is to examine and analyze the integration processes of Syrian immigrant tradespeople living in Istanbul into the labor market and social life. Designed as a qualitative study, the research employs a phenomenological approach and purposefully selects Syrian tradespeople operating in various sectors in Istanbul. The data obtained through semi-structured interviews were analyzed under four main themes: spatial preferences, gaining a foothold in the labor market, immigrant solidarity networks, the paradox of language learning, and alternative ways of preserving the native language. It was observed that the participation of Syrian tradespeople in entrepreneurial activities in Türkiye positively contributes to their social integration processes. Social capital, cultural proximity, and relations with the local population play a significant role in their integration into the labor market. However, challenges such as bureaucratic obstacles, language barriers, and economic fluctuations were identified. Moreover, economic capital was found to have a predominant role in their integration efforts. The research concludes that the processes of entering and maintaining a presence in the labor market are instrumental in fostering the adaptation of immigrants to the host country. Based on the experiences of Syrian tradespeople, the study emphasizes the necessity of developing mechanisms to support integration processes. In this context, the findings serve as a guide for shaping policies aimed at immigrants.

Keywords: Migration, Labor Market, Integration, Entrepreneurship, Ethnic Economy, Syrian Entrepreneurs

Extended Abstract

As a social phenomenon, migration brings various responsibilities for the individual and also presents challenges in the integration process into the country of migration. In this sense, migration can lead to psychological, sociological, and economic problems for the individual. The migrant must strive to adapt to the social, cultural, and economic structure of the country they have migrated to. In this context, individuals enter into an effort to integrate into the daily life of the country they have migrated to and employ different strategies to overcome the difficulties they face during this process. Therefore, migrants must go through a different integration process than Turkish entrepreneurs when it comes to forming an entrepreneurial identity. In other words, entrepreneurship, when viewed from the perspective of migrants, is observed to be a more challenging process.

This research aims to reveal the effects of the socio-economic capital and survival skills developed by Syrian migrant entrepreneurs in Istanbul on their integration processes into the labor market and social life. The main goal of the study is to understand the effects of Syrian migrant entrepreneurs, who practice entrepreneurship in the Fatih district of Istanbul, a region preferred due to its high migrant population, on their integration into the labor market and social life through their entrepreneurial experiences.

The study was constructed using a phenomenological design, one of the qualitative research methods. Data collection tools, such as audio recordings and interview forms, were used. The study was conducted through in-depth interviews with 9 participants using a semi-structured interview form. With the consent of the participants, audio recordings were made, and the recordings were transcribed at the end of the day. Following transcription, codes were created based on the obtained data, categories were formed from these codes, and themes were derived from the categories, leading to the writing of the findings and analysis of the research.

The study focuses on understanding and explaining the role of entrepreneurship in the integration processes of migrant entrepreneurs into the labor market and social life. In this context, the reasons for migration of entrepreneurs, the role of entrepreneurship in integration processes, and the impact of socio-economic capital on adaptation processes are discussed.

It is known that the primary reason for Syrian migrant entrepreneurs to come to Türkiye is the war, but the choice of Türkiye by participants from upper-class backgrounds is influenced by previous contacts with the country, economic efficiency, cultural similarity, and existing social networks. The main reason migrants prefer the Fatih district is the area's customer potential and trade volume. It is noteworthy that migrant entrepreneurs tend to prioritize their own communities when selecting workers, and the majority of their customer profiles are Arab-origin individuals.

Migrant entrepreneurs face certain barriers in the working life. While they do not face difficulty in obtaining work permits, they struggle with obtaining long-term permits when traveling to different cities. Additionally, changes in local government lead to bureaucratic challenges, causing discomfort. This situation has negative impacts on their integration processes into the labor market and social life.

Based on the interviews and observations, it has been confirmed that migrant entrepreneurs use entrepreneurship as a tool for adapting to the country. However, entrepreneurship is not the focal point in this context. Their participation in working life is generally an action they take to sustain their lives. Therefore, entrepreneurship is not separated from the overall working life in terms of adapting to the country.

It was learned that migrant entrepreneurs had previous professions in entrepreneurship, and no professional differentiation was observed. There may be a change in terms of expertise. Moreover, when delving into the life stories of the migrants, it was concluded that they had not experienced vertical social mobility.

Entrepreneurs are seen to engage in the labor market in order to adapt to the country, but they continue this process through their own culture. In other words, it can be said that they sell products that the local population would not prefer, target “Arab” customers as their client profile, and therefore tend to form a kind of ghetto within themselves.

The study concludes that economic capital is the dominant factor in the integration processes of migrant entrepreneurs into the labor market, while social capital is also an important factor but remains secondary compared to economic capital. Furthermore, economic capital plays a leading role in social acceptability. Migrants with higher income levels can be considered to have surpassed the glass ceiling. Based on the findings of the research, it was concluded that Syrian migrants’ family and kinship ties, ethnic networks, and local friends are important components of their social capital. These social networks are crucial in both labor market and social life integration processes.

Based on the interviews and observations, it was determined that there is a two-dimensional structure in language learning, where some migrants do not feel the need to learn the language, while others see it as a necessity. This situation is viewed as a paradox and shows the two different sides of the social reality. It can be stated that while language courses are effective, work life plays a critical role in gaining practical language skills. Furthermore, migrants resort to alternative ways to preserve their languages and cultures and pass them on to future generations. The language learning process plays a crucial role in the integration of migrants into social life and the labor market.

In conclusion, while Türkiye has been an attractive destination for Syrian migrant entrepreneurs due to job opportunities and various reasons, the barriers they face in their work life have made their integration into the country more challenging. The social networks and language learning of migrants have led to positive short-term results in their integration processes. In this context, different arrangements could be made to accelerate the integration of migrants into both the labor market and social life.

1. Giriş

Göç, tüm canlılar için ortak bir gerçekliktir. Birçok canlı hayatlarını idame ettirebilmek amacıyla yer değiştirme hareketini gerçekleştirir. Sosyal bir varlık olarak insanlar da kimi zaman zorunlu olarak kimi zamansa kendi iradeleriyle göç etme pratiğini icra ederler. Göç, insanlık tarihinin kaçınılmaz bir gerçekliğidir. İbrahimi dinlerin hemen hepsinde kabul edilen Âdem ve Havva’nın kıssası, cennetten dünyaya göçle başlar. İnsanlık tarihinin ilk çağlarından itibaren gerçekleşen göç hadisesinin en çarpıcı örneklerinden biri de kuşkusuz Kavimler Göçü’dür. Tarih sahnesinde oldukça büyük etkileri olan bu göçle birlikte tüm dünya farklı şekillerde etkilenmiştir. Eski dönemlerde daha çok ekolojik etki ve savaş gibi faktörler sebebiyle gerçekleşen göç hadisesi günümüzde çok daha farklı nedenlerle de gerçekleşmektedir. Göç ile birlikte hem göç alan hem de göç veren ülkeler, başta demografik yapı olmak üzere çeşitli yönlerden etkilenmektedirler.

Temelde bir yerden başka bir yere geçiş olarak adlandırılan göç mefhumunun farklı tanımlamaları yer almaktadır. Uluslararası Göç Örgütü’ne göre göç; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir (IOM, 2009, s. 22). Fakat daha kapsamlı bir tanımlama ile göç; bireysel, ekolojik, iktisadi yahut siyasi sebeplerden hareketle, yaşanılan yerden başka bir yere gerçekleştirilen, kısa veya uzun süreli coğrafi, toplumsal ve kültürel değişimi içeren bir nüfus hareketidir (Yaman, 2019, s. 20). Bu anlamda göçü sadece bir yerden başka bir yere gerçekleştirilen hareket olarak tanımlamak; göçün nedenleri, vadesi ve sonuçları gibi kısımları atlaması nedeniyle doğru ve tam bir tanımlama olmayacaktır. Zira göç, aynı zamanda toplumsal yapıdaki bir değişime de neden olmaktadır.

Türkiye’de göç hadisesi, Cumhuriyetin ilanından sonra, başta Türkiye’nin coğrafi konumu itibarıyla hareketlilik kazanmıştır. 1980 yılına kadarki dönemde; Türk-Yunan mübadelesi, Bulgaristan’dan (1950) gelen göçler, 1980 sonrası dönemde ise Afgan iç savaşı nedeniyle Afgan göçmenlerin Türkiye’ye

gelmesi ve günümüze geldiğinde, 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaşla birlikte Arap Baharının etkisiyle Türkiye’ye gelen Suriyeli göçmenlerle birlikte Türkiye’de göç hadisesi yeniden gündeme gelmiştir. “Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi’ne taraf olmasından ve düştüğü “coğrafi sınırlama” şerhine dayalı olarak sadece Avrupa ülkelerinden gelenlerin mültecilik başvurusunu kabul edebildiğinden Suriyeliler için bir formül üretme çabası içine girmiştir” (Beyaz, 2000, s.70). Bu nedenle Suriyeli göçmenler için ‘mülteci’ ifadesini kullanmak, bu çalışma için tam anlamıyla doğru bir kavramsallaştırma olmayacaktır. Bu anlamda çalışma Suriyeli göçmen esnaflar üzerine yapılmıştır.¹

Arap Baharı olarak adlandırılan süreç, ilk olarak Tunus’ta başlamış olup daha sonraki süreçte Suriye’ye yansımıştır. “Suriye’den Türkiye’ye yönelik ilk toplu nüfus hareketi, 29 Nisan 2011 tarihinde gerçekleşmiştir” (Erdoğan, 2018, s.5). Hatay sınır kapısında gerçekleştirilen bu nüfus hareketinde, 260 kişinin sınırdan içeri girdiği söylenmektedir. Türkiye bu akınlara karşılık “insan merkezli” bir yaklaşımı esas alarak savaştan kaçan Suriyeli vatandaşlar için “açık kapı” ilkesi uygulamıştır. Bu doğrultuda, geçici koruma kanunu ile Suriyeli vatandaşlar sınırlardan içeri alınmıştır. Dönemin siyasi aktörlerinin söylemlerine kıyasla beklenenden çok daha fazla Suriyeli sığınmacının geçici koruma altında Türkiye’de ikamet ettikleri bilinmektedir. Geçici Koruma, devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde kitleler halinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere, bireysel statü işlemleri ile vakit kaybetmeden, belirli haklar sağlamayı hedefleyen pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur (Adıgüzel, 2022, s.93).

Suriyeli göçmenlerin en çok tercih ettikleri iş kollarından biri de esnafıktır. Esnaf kavramı, Arapça kökenli bir kelime olup kol ve beden gücüne dayanan işletmeler olarak tanımlanmaktadır. Esnaflık, süreç içerisinde bir sosyo-ekonomik sermaye de içermesi gerektirdiği için göçmenler anlamında daha zorlu bir süreç olarak görülmektedir. Bu anlamda esnafların entegrasyon süreçleri büyük bir önem arz etmektedir. Entegrasyon süreci, göçmenler için kültürel, sosyal ve kimlik düzeylerinde bir uyumlaştırma hedeflemektedir. Bu süreç, ev sahibi ülkedeki insanların kabul edilebilirliğini de gerektirmesi bakımından karşılıklı bir sürece tekabül eder.

Toplumsal bir olgu olarak göç, göç eden birey için farklı sorumlulukları getirmesinin yanında, göç edilen ülkeye entegre olma süreci açısından da birtakım zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu anlamda birey açısından göç; psikolojik, sosyolojik ve ekonomik sorunlara neden olabilir. Göç eden kişi, göç ettiği ülkedeki sosyal, kültürel ve ekonomik yapıya uyum gösterme çabası içerisinde girmek zorundadır. Bu bağlamda bireyler, göç ettikleri ülkedeki gündelik yaşama eklenme çabası içerisinde girer ve bu süreçteki güçlükleri aşmak için farklı taktiklere başvururlar. Bu nedenle göçmenler, esnaf kimliği oluşumunda Türk esnaflardan daha farklı bir uyum süreci göstermek zorundadırlar. Başka bir deyişle esnaflaşma, göçmenler odağında bakıldığında daha zorlu bir süreç olarak gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, göçmenlerin girişimcilik faaliyetleri yalnızca ekonomik bir süreç olarak ele alınmamalı, aynı zamanda sosyal ve kültürel dinamikler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Göçmen esnafların iş piyasasına katılımları hem kendi hayatlarını sürdürebilmeleri hem de ev sahibi toplumla etkileşimlerini artırmaları açısından son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, Suriyeli göçmen esnafların, esnaflık süreçleri, karşılaştıkları fırsatlar ve engeller sosyal bağlamda ele alınmıştır.

1.1. Literatür

Göç, geniş kapsamlı bir kavram olması bakımından interdisipliner bir çalışma alanına sahiptir. Bu anlamda literatürde; işletme, ekonomi, uluslararası ilişkiler, psikoloji ve sosyoloji gibi çok çeşitli

¹ Mülteci kavramının, Türkiye’ye gelen Suriyeliler için kullanılması, Cenevre Sözleşmesi’nde verilen tanımda yer alan coğrafi sınırlama nedeniyle doğru değildir. Bir süre, mülteci kavramı yerine ‘sığınmacı’ kavramı tercih edilmiş fakat 2013 yılında düzenlenen YUKK’de sığınmacı kavramı kaldırılmıştır. Göçmen kavramının da tanımında yer alan ‘bireyin hür iradesiyle gerçekleştirdiği eylem’ ifadesi nedeniyle Suriyeli kişiler için göçmen kelimesi de uygun görülmemektedir. Fakat bu çalışmada, söz konusu kavramların bilincinde bir şekilde, şemsiye bir kavram olarak ‘göçmen’ kavramı kullanılacaktır.

disiplinlerde yapılmış birçok araştırma yer almaktadır. Söz konusu araştırmanın araştırma alanı ve konusu bakımından yapılmış çalışmalar minvalinde bakıldığında, çoğunlukla nicel bir yöntemle yapıldığı görülmektedir. Yaman (2021) tarafından yazılan 'Nitelikli Göçmen İşgücünün Çalışma Yaşamına Entegrasyonu' isimli raporda, TÜİK, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı gibi mecralardaki veriler kullanılarak nitelikli göçmenin, iş gücüne entegrasyon süreci değerlendirilmiş ve konuyla ilgili düzenleme ve önerilere yer verilmiştir. Konuyla ilgili diğer bir çalışma Ritterberger-Tılıç ve Bal (2019) tarafından gerçekleştirilen; 'Türkiye Emek Piyasasında Mülteciler/Göçmenler: Görünmeyen Emek ve Görünen Politika Üzerine Bir Değerlendirme' isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada, belirli bir dönem içerisindeki üç gazete incelenerek nitel medya analizi gerçekleştirilmiştir. Bir diğer çalışma ise Dikkaya ve Dinçer (2023) tarafından gerçekleştirilen "Türkiye İş Gücü Piyasasında Suriyeli Sığınmacılar" isimli çalışmadır. Göç İdaresi Başkanlığı ve SGK'nin verileri kullanılarak hazırlanan nicel çalışmada 'Suriyeli sığınmacıların iş gücü piyasasında meydana getirdiği olumlu ve olumsuz değişimler, sorun alanları ve çözüm önerileri' (s.196) değerlendirilmiştir. Bir diğer çalışma, Karan (2019) tarafından yazılmış "Suriyeli Mültecilerin Esnaflaşmasını Anlamada Bourdieucu Yaklaşımın Olanakları" isimli araştırma makalesidir. Söz konusu çalışmada Suriyeli göçmenlerin esnaflaşması Bourdieu'nun sermaye kavramına vurgu yapılarak incelenmiştir.

Literatürde nitel araştırmalara da rastlanmaktadır. Bu çalışmalardan biri, "Türk Esnafın Suriyeli Mülteci Esnaf Hakkındaki Tutumu: Mersin'de Bir Araştırma" isimli araştırmadır (Çakıcı, Yılmaz & Çakıcı, 2018). İçerik analizi yapılarak gerçekleştirilen bu çalışmada Türk esnafın Suriyeli esnaflar hakkındaki görüşleri analiz edilmiştir. Benzer bir minvalden ilerleyen bir diğer çalışma ise Yılmaz (2023) tarafından yazılmış, "Samsun'un Etnik Ekonomisi: Iraklı ve Suriyeli Göçmenlerin Esnaflık Deneyimleri" isimli yüksek lisans tezidir. Söz konusu tezin saha araştırması Samsun ilinde yapılmış olup, esnafların kentsel deneyimleri üzerine yoğunlaşmıştır. Yapılan araştırmalardan bir diğeri, Parin ve Kılıç (2022) tarafından yazılan "Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Girişimcilik Faaliyetlerinde Farklı Sermaye Biçimlerinin Rolü" isimli makaledir. Söz konusu çalışmanın ana problemini, Suriyeli göçmenlerin farklı sermayelerinin girişimcilik süreçlerindeki etkisi oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma, göçmenlerin sahip oldukları sosyal ağlar zincirini, girişimcilik üzerinden okumuş olmakla birlikte çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılarak bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklem grubunda Esenyurt ilçesinde yaşayan Suriyeli göçmen esnaflar bulunmakta ve çalışma, Suriyeli girişimcilerin; ayrımcılık, dil bilmeme, işsizlik gibi nedenlerle girişimciliğe yöneldiğini belirtmektedir. Girişimcilik kavramına yakın bir minvalde, esnaflık üzerine yapılmış bir diğer çalışmada, (Tekbaş & Karan, 2022) Hatay'daki Suriyeli esnaflar örneklem olarak seçilmiş ve 33 esnafla derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, Suriyeli göçmenlerin uyum süreçlerinde esnaflığın etkisi araştırılmış ve esnaflıkla birlikte ev sahibi ülke ile kurulan ilişkilerin olumlu yönde etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Literatürde konuyla ilgili yer alan diğer bir çalışma ise, Özçelik (2023) tarafından yazılmış olan "Göçmenlerin Yerleşik Kimlik İnşası: Gaziantep'te Suriyeli Esnaflaşması" isimli yüksek lisans tezidir. Söz konusu tezde, Suriyelilerin hayatta kalmak için geliştirdikleri stratejiler bağlamında kimliklerini oluşturmaları üzerine odaklanılmış ve bu bağlamda Gaziantep'te bulunan 16 Suriyeli esnaf ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, Suriyeli esnafların kimlik inşalarına odaklanmakla birlikte söz konusu esnafların iş piyasası için olumlu sonuçlar doğurduğu gözlemlenmiştir. Suriyeli göçmenlerle ilgili yapılmış bir diğer çalışma, diğer araştırmalardan farklı olarak İşletme anabilim dalında Duman (2019) tarafından yazılmış olan "Türkiye'deki Suriyeli Göçmen Girişimciler Üzerine Bir Alan Araştırması" isimli yüksek lisans tezidir. Söz konusu tezde, Etkileşim Modeli merkeze alınarak 11 Suriyeli göçmen girişimci ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışma neticesinde, göçmenlerin girişimciliğe yönelmesinde grup karakteristikleri, grup fırsatları ve bireysel özellikler gibi faktörlerin farklı derecelerde etkili olduğu (s.94) sonucuna varılmıştır. Bir diğer çalışma ise Tekbaş (2020) tarafından yazılmış, "Esnaflaşmanın Hatay'da Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Uyum Süreçlerine Etkisi" isimli çalışmadır. Nitel bir yöntemle hazırlanan bu çalışmada göçmen esnafların göç

süreçleri, esnaflaşma süreçleri ve gündelik yaşamları üzerinde durulduğu görülmektedir. Söz konusu araştırma, bu araştırmanın problemi ile benzerlik gösterse de Hatay'da yapılması bakımından farklılık arz etmektedir. Zira Suriyeli göçmenin en çok bulunduğu şehir Göç İdaresi Başkanlığı (2023) verilerine göre; İstanbul olarak görülmektedir. Bu anlamda bu araştırma, uyum sürecinin daha zorlu bir şekilde işleyeceği düşünülen İstanbul ilinde gerçekleşmiş olması bakımından farklılık arz etmektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın amacı ve hedefi

Bu çalışmada, İstanbul'da yaşayan Suriyeli göçmen esnafların, esnaflaşma süreçlerinde sahip oldukları sosyo-ekonomik sermayenin ve geliştirdikleri hayatta kalma becerilerinin iş piyasasına ve sosyal hayata entegrasyon süreçleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Göçmen esnafların sosyal ve ekonomik sermayelerinin, ekonomik faaliyetlere katılma ve ayakta kalabilme dinamiklerine etkilerinin neler olduğunu öğrenmek araştırmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

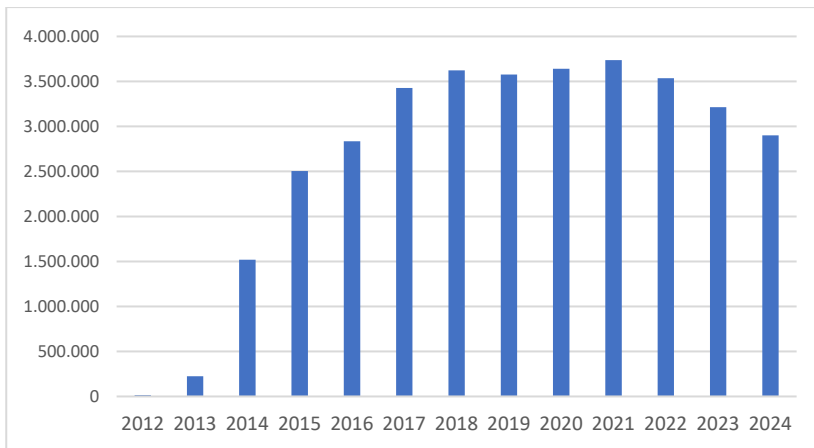
Araştırmanın temel hedefi, göçmen yoğunluğunun fazla olması nedeniyle tercih edilen, İstanbul ilinin Fatih ilçesinde esnaflık yapan Suriyeli göçmenlerin iş piyasasına ve sosyal hayata entegrasyon süreçleri üzerindeki etkilerini, esnaflaşma deneyimleri üzerinden anlamaktır. Bunun yanı sıra araştırmanın yan hedefleri de bulunmaktadır. Bu hedefler; araştırmanın örneklem grubundaki esnafların sosyal sermaye bileşenlerini belirlemek, iş piyasasına entegrasyon süreçlerinde kullandıkları hayatta kalma becerilerini belirlemek ve bu anlamda esnaflaşmanın entegrasyon süreçlerindeki etken rolünü anlamak, sosyo-ekonomik faaliyetlerin iş piyasasına entegrasyon süreçlerindeki rolünü analiz etmek, esnaflığın bir dinamik olarak toplumdaki rolünün önemi bağlamında sosyal kabul edilebilirliklerini değerlendirmek olarak temelde dört maddede özetlenebilir.

2.2. Araştırmanın evreni ve örneklemi

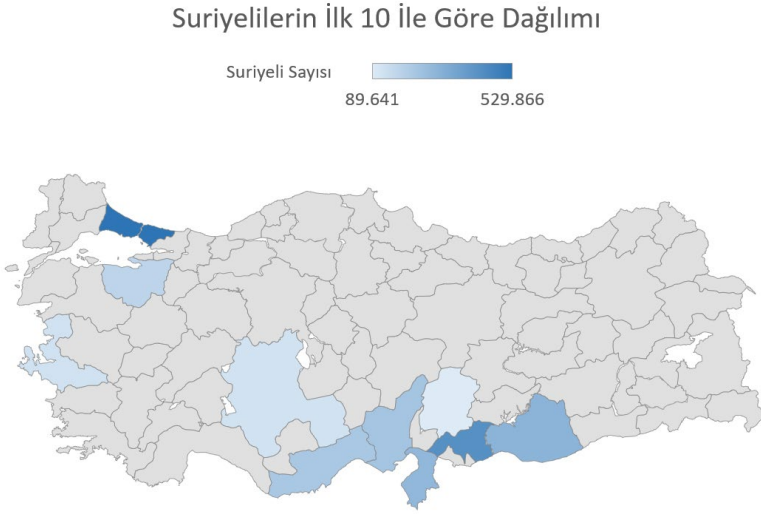
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) verilerine göre 2011'de başlayan Arap Baharıyla birlikte gelen göç akınları neticesinde Türkiye'de 2024 itibariyle 2.901.478 Suriyeli bulunmaktadır. Grafik 1'e bakıldığında 2013 yılında 224.655 olan göçmen sayısının 2014 yılında 1.519.286'ya yükseldiği görülmektedir. Bu artışın Suriye'deki savaşın bu dönemlerde yükselmesine ve Türkiye'nin "açık kapı" politikası söylemlerine istinaden gerçekleştiği söylenebilir. GİGM'nin verilerine göre geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli sayısının en yüksek olduğu şehrin İstanbul olduğu görülmekte, sınır şehirlerinin de bu anlamda öne çıktığı anlaşılmaktadır (Şekil 1). Bu araştırmanın yürütülmesinin ardından 2024 yılının son aylarında Suriye'de yaşanan siyasi gelişmeler neticesinde Türkiye'de yaşayan Suriye vatandaşlarının ülkelerine geri dönme eğilimi içine girdiklerini eklemek gerekir.

Grafik 1

Türkiye'deki Toplam Suriyeli Göçmen Sayısı (10.01.2025)

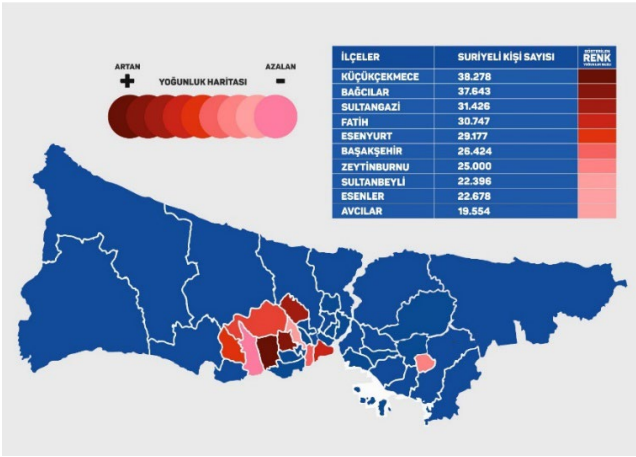

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Şekil 1*Suriyelilerin İlk On ile Göre Dağılımı*

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> **Erişim Tarihi:** 19.01.2024

TEPAV'ın (2019) hazırlamış olduğu "İstanbul'da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Gettoları" isimli final raporunda İstanbul'daki Suriyeli göçmenlerin en yoğun olarak yaşadıkları ilçe Küçükçekmece olarak tespit edilmiştir. Küçükçekmece'den sonra sırasıyla Bağcılar, Sultangazi ve Fatih ilçeleri gelmektedir. Bu veriden hareketle bu araştırmanın sahası Suriyeli nüfusunun en yoğun olduğu ilçelerden biri olan Fatih ilçesi olarak belirlenmiştir.

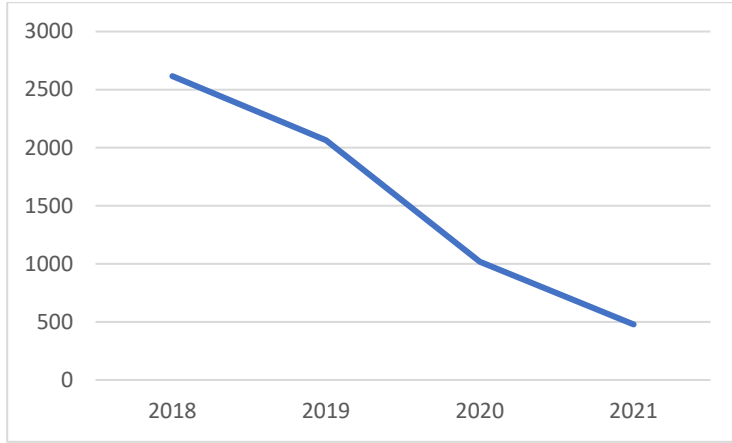
Şekil 2*İstanbul'da Suriyeli Göçmenin En Yoğun Bulunduğu İlçeler*

Kaynak: <https://www.tepav.org.tr> **Erişim Tarihi:** 01.01.2024

İstanbul Ticaret Odası'nın 2022 yılında hazırlamış olduğu "İstanbul Ekonomisinde Suriyeli Girişimciler" isimli araştırmasına göre, Türkiye'de 2021 yılında 478 işletme sahibi Suriyeli bulunmaktadır. Söz konusu işletme sahiplerinin sektörel dağılımlarına bakıldığında, toptan ve dış ticaret alanında yoğunlaştıkları söylenebilir. Araştırmanın örneklem grubunu, Suriye'den Türkiye'ye gelen esnaf göçmenler oluşturmaktadır.

Grafik 2

İstanbul Ekonomisinde Suriyeli Girişimciler

Erişim Adresi:

https://www.ito.org.tr/documents/Kurumsal/Yayinlar/istanbul_ekonomisinde_suriyeli_girisimciler.pdf

2.3. Araştırmanın veri toplama tekniği

Çalışma, yarı-yapılandırılmış mülakat formu ile 9 katılımcı ile derinlemesine mülakat yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.² Araştırmada katılımcıların izinleri dahilinde ses kaydı alınarak kayıtlar deşifre edilmiştir. Deşifrelerden sonraki adımda ulaşılan verilere dayalı olarak kodlar, kodlardan kategoriler ve kategorilere bağlı olarak da temalara ulaşılarak araştırmanın bulgular ve analiz bölümü yazılmıştır. Çalışmada; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı, TÜİK gibi platformlardan alınan nicel verilerden de yararlanılmıştır.

Sahada temelde iki teknik kullanılmıştır. Bu tekniklerin ilki gözlem tekniğidir. Mikro boyutta göçmen esnafların jest ve mimikleri, işletmelerinin durumları, makro boyutta ise işletmelerinin buldukları ilçeye göre durumları, göçmen esnafların diğer esnaflarla ve müşterileriyle olan iletişimleri ve etkileşimleri gözleme tabii tutulmuştur. Diğer bir teknik olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak katılımcılarla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

2.4. Araştırmanın veri analiz yöntemi

Göçmenlerin esnaflık deneyimlerine odaklanan bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen ile inşa edilmiştir. Nitel araştırma, bireylerin subjektif anlatılarıyla inşa edilen bir araştırma yöntemidir ve 'içeriden bir bakış kazanmak için alanın problemleriyle uğraşır' (Creswell, 2021, s.50). Fenomenolojik desen ise bireylerin bir fenomen hakkındaki bakış açılarını ve deneyimlerini anlamak amacıyla gerçekleştirilen bir araştırma deseni olması itibarıyla tercih edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

Araştırma için toplam dokuz Suriyeli esnafla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Tablo 1'de katılımcıların yaşı, mevcut mesleği, Suriye'deki mesleği, eğitim durumu gibi demografik bilgilerine yer verilmiştir.

² Etik kurul izni İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan alınmıştır. (2024/4, 30.02.2024)

Tablo 1*Katılımcıların Demografik Özellikleri*

	Yaş	Meslek	Suriye'deki Mesleği	Eğitim Durumu	Türkiye'de ikamet etme süresi (yıl)	Baba Mesleği
K1	34	Tekstil (Başörtü Ticareti)	Tekstil (Başörtü Ticareti)	Lise	11	Şoför
K2	44	Tekstil (Başörtü Ticareti)	Tekstil (Başörtü Ticareti)	Lise	11	Memur
K3	35	Tekstil Yan Ürünleri	Tekstil Yan Ürünleri	Ortaokul	10	Nalbur
K4	40	Tekstil (Kumaş Ticareti)	Tekstil (Kumaş Ticareti)	Ortaokul	9	Kozmetik
K5	35	Kafe Sahibi	Kafe Sahibi	Lise	10	İşçi
K6	58	Kitapçı	Nalbur	Lise	5	Esnaf
K7	65	Kitapçı	İş yapmıyor – farklı gelir kaynakları var	Lise	11	Esnaf
K8	27	Reklamcı	Çalışmıyor	Lise	9	Mühendis
K9	28	Gözlükçü	İşçi	Lise	9	İşçi

3.2. Mekânsal tercihler

Göç kuramlarından en bilinenlerinden biri Everett S. Lee'nin itme çekme kuramıdır. Ravenstein'in göçle ilgili ortaya atmış olduğu temel prensiplerini genişleten bu teoriye göre göç bir denge süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre göçle ilgili dört temel faktör belirlemiştir (Lee, 1969, s. 285; akt. Yaman, 2019):

- Yaşanan yerle ilgili faktörler,
- Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,
- Araya karışan engeller,
- Bireysel faktörler.

Lee, göç edilen ülkede ve hedef ülkede bireyler açısından itici ve çekici faktörler olduğunu belirtmektedir. Yoksulluk, savaş ve doğal afetler gibi faktörler göç edilen ülke için itici faktörleri içermektedir. Bu anlamda görüşmecileri Suriye'den iten en temel etmen savaş olarak karşımıza çıkmaktadır ve savaş faktörü, bireylerin göç kararı almasının temelini oluşturmaktadır. Çekici faktörler ise hedef ülkedeki yaşam standartları, güvenlik, iş imkânları gibi çeşitli olanaklardır. Görüşmecilerin Türkiye'yi seçmelerindeki en temel etmen, Türkiye'nin sınır kapılarını savaş zamanında açması olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu durumla ilgili K3 şu ifadeleri kullanmıştır:

“Savaş var, o yüzden çıkmamız gerek. Suriye'deki savaş biraz farklı. Başka bir ülke değil düşman yani. Ben ve arkadaşım savaşta gibi düşün yani. Esat var bi de karşısı var. Çok kişi öldü orda. Ondan duramazdık. Sonra Türkiye açtı, kapıyı yani devletin çok iyi. Öyle geldik buraya” K3.

Diğer katılımcılara kıyasla Suriye'den daha yakın bir zamanda ülkeye gelen K6, ülkede siyasi bir taraftar olduğunu ve bu nedenle ülkeyi terk ettiğini söylemekle birlikte buraya gelmedeki en temel etmenlerden birinin iş piyasasında yer edinmek olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Şöyle terk etme sebepim çünkü Suriye'deki savaş aslında. Suriye'den İstanbul'a geçtim. Ama orayı terk etme sebepim siyasi nedenlerden dolayı yeni bir iş açmak çok zor bir hale gelmişti ya

da bir iş açılırsa bile hiçbir faydası olmayacaktı bu yüzden Türkiye'ye geldim. Türkiye yabancılara iş açma konusunda zorluk vermiyor, daha kolay ve ekonomik durum olarak da Türkiye bi beş altı yıl önce çok iyiydi" K6.

Türkiye ile daha önce iş ya da turistik gezi gibi temasları olduğunu belirten katılımcıların ülkeye uyum süreçlerinin diğerlerine göre daha hızlı bir şekilde gerçekleştiği, yapılan görüşmelerden hareketle söylenebilir. Bu nedenler dışında katılımcıların Türkiye'yi seçmelerindeki temel sebeplerden biri de kültürel benzerliktir:

"Bakın öyle bir şey var. Şimdi bana sorarsan neden Türkiye'ye geldin. Bana bi uçak teklif etmişler o zamanda da Avrupa'ya git diye. Gidemem, neden? Aslında zaten aynı adet var. Aynı toprak var. En fazla camii var, ben giderim namaz kılarım. Eğitim olarak aşağı yukarı yakın. Artı aramızda şimdi siz ne kanun kullanıyorsunuz Fransız kanunu biz de aynı şekilde... Artı burası bize çok yakın. Avrupa'ya gitsen napabilirsin" K7.

Görüşmeler sırasında esnaflar göç hikayelerini anlatırken sıklıkla neden İstanbul'u tercih ettiklerine dair de birtakım ifadelerde bulunmuşlardır. Yapılan mülakatlar, esnafların Türkiye'ye geliş hikayelerinin genellikle sınır vilayetlerinde başladığını ve sonrasında İstanbul'a yöneldiklerini ortaya koymaktadır. Esnafların İstanbul'u tercih etmelerinin başlıca nedenleri arasında, Türkiye'de tanıdıkları tek şehrin İstanbul olması ve İstanbul'un merkezi bir konumda bulunması yer almaktadır.

Göç çalışmalarının önemli isimlerinden bir diğeri Ravenstein, 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı istatistiklerinin verilerine dayanan çalışmalarında toplam yedi maddelik bir göç yasası önermiştir (akt. Develioğlu, 2023). Bu yasalardan ilki "Göç ve Mesafe" dir. Söz konusu yasaya göre insanlar kısa mesafeli yerlere göç ederler. Bu göçün sonucunda göç dalgaları ortaya çıkar ve bu dalgalar iş imkanlarının çoğunlukta olduğu yerlere, büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğru yönelir. Bu anlamda göç edilen merkezlerdeki iş imkanlarının çokluğunun o kentte yaşayan nüfusa oranı, göçün boyutunu belirlemektedir (Adıgüzel, 2022, s.25). Göçmen esnafların İstanbul'u tercih etme nedenlerinin en başında iş imkanlarının çokluğu gelmektedir. İstanbul'un bu anlamda metropol bir kent olması ve çalışma hayatının yine bu coğrafyada yoğunlaşmış olması, göçün İstanbul örneğinde boyutunun artmasına neden olmaktadır. Ravenstein'in göç yasalarından bir diğeri de "Doğrudan Göç" tür. Bu yasaya göre göçler basamaksız olarak direkt kent ve ticaret merkezlerine yöneliktir. Her iki yasanın da ortak özelliği göçün endüstrinin gelişmiş olduğu bölgelere doğru yapılmasıdır. Bu doğrultuda görüşmecilerden K3 şu ifadeleri kullanmıştır:

"Daha önce Kilis'te kaldık. Birkaç gün durduk. Sonra hemen İstanbul'a geçtik. İstanbul iş için daha rahat yani o yüzden. Sonra burayı açtım..." K3.

Diğer bir görüşmeci K9 ise İstanbul'un kent merkezi olması özelliğine vurgu yaparak şöyle söylemiştir.

"İstanbul yani, başka bir yer bilmiyordum. Burayı duydum sadece bi de Ankara var ama iş için İstanbul olur dediler öyle geldim" K9.

İstanbul'un kent merkezi olması, endüstri merkezi olması şehri cazip kılmaktadır. Bunun dışında İstanbul, farklı ülkelerde yaşayan insanların Türkiye'de bildiği önemli bir lokasyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşmecilerin Türkiye'yi ve İstanbul'u seçme nedenleri kritik olmakla birlikte neden Fatih'i seçtikleri hususu da önemli bir konudur. Fatih ilçesi, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV, 2019) hazırlamış olduğu İstanbul'da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Gettoları isimli final raporunda Suriyelilerin en yoğun olarak yaşadığı dördüncü ilçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda katılımcılara neden Fatih'i tercih ettikleri sorulmuştur.

“Buraya geldim. Burayı açtım. İlk sordum yani nerde bir Arap restoranlar var. İnsanlara sordum nerde böyle yerler var diye. Onlar söyleyince burada başladım. Herkes burayı söyledi, daha önce Araplar vardı diye” K9.

Katılımcılar, tanıdıklarının Fatih’i önerdiğini, Arap restoranların bu bölgede çoğunlukta olduğunu vurguladılar.

“Yani arkadaşlarım yerleşmiş olanlar burda aç dediler. Zaten burda çok Suriyeli var. Burası bizim ülkedeki cadde gibi olmuş. Zaten Fatih merkez. Piyasa burda. Çok gelen oluyor buraya.” K6

“Şimdi Fatih merkez. Bütün Suriyeliler eskiden de burdaymış. En azından 150.000 kişi burda şimdi. Hem orta hem semte merkez. Hem genelde Araplar buraya geliyorlar. Nerde otursunlar, otururlarsa Fatih’e de gelmek zorundalar. Biz şimdi burda seçtik. Bu birdi. İkinci şey de yayıncılık olarak bütün yayıncılıklar bizim piyasada Fatih’te. Şimdi burda en azından on dört on beş kişi vardır yayıncılık yapan arkadaşımız yani” K7.

Görüşmeciler, iş piyasasının merkezi olarak Fatih ilçesini vurgulamışlardır. Çoğu esnaf, bu nedenle işletmelerini Fatih’te açtıklarını belirtmiştir. Fatih ilçesi, yoğun nüfuslu olması bakımından müşteri potansiyeli bakımından esnafları çeken bir mekândır. Bu anlamda nüfusa oranla ticaret hacminin yüksek olması, gelir potansiyelini ve iş yapma olanaklarını arttırarak esnaflar açısından tercih edilme ihtimalini arttırmaktadır.

Görüşmeciler, iş piyasasının merkezi olarak Fatih ilçesini vurgulamışlardır. Çoğu esnaf, bu nedenle işletmelerini Fatih’te açtıklarını belirtmiştir. Fatih ilçesi, yoğun nüfusu sayesinde yüksek müşteri potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, nüfus yoğunluğuna paralel olarak ticaret hacminin yüksek olması, gelir potansiyelini ve iş yapma olanaklarını arttırmakta, böylece esnaflar için tercih edilme ihtimalini yükseltmektedir.

Yapılan çalışmada Suriyeli esnafları Türkiye’ye çeken ve Suriye’den iten etmenler ise kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- Göç ettikleri ülkede savaş olması
- İş piyasasında kolay yer edinmek / Ekonomik verimlilik
- Türkiye ile daha önce temas etmeleri
- Kültürel benzerlik

3.3. İş piyasasında yer edinme

3.3.1. Çalışma hayatına geçiş ve karşılaşılan engeller

Çalışmanın bu bölümünde Suriyeli göçmenlerin esnaflığa yönelmelerinin nedenleri üzerinde durulacaktır. Yapılan mülakatlar sonucunda görüşmecilerin çoğunun daha önce de esnaflık yaptığı bilgisi edinilmiştir. Daha genç yaşlarda olan birkaç görüşmeci ise daha önce öğrenci olduğunu ve ülkeye geldikten sonra hayatlarını devam ettirebilmenin başat unsurunun iyi bir gelirden geçtiğini ve bu nedenle esnaflığa yöneldiklerini ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili olarak K8, Suriye’de öğrenci olduğunu, ailesinin okumuş, meslek sahibi ve yüksek statüden insanlar olduğunu fakat kendisinin ülkeye geldiğinde eğitimine devam edemediğini, bu nedenle ailesinin mesleğine benzer bir mesleğe yöneldiğini ve kendi çabalarıyla grafik tasarım öğrendiğini, daha sonraki süreçte kendi işletmesini kurmaya karar verdiğini ve böyle bir zaman diliminde tanıdık vasıtasıyla daha önce Suriye’de var olan ve Türkiye’ye geldikten sonra da aynen devam eden bir işletmeye ortak olduğunu ifade etmiştir.

“İş sahibi olmak için öğrendim. Benim babam mühendis, annem öğretmen. Abim mühendis, ablam da mimarlık okudu. Mimar. Diğer abim de mimarlık. Ben de böyle kaldım yani okuyamadım. Geldiğim için kaldı. Orada okuyordum. Ben bir meslek öğreneyim onlara yakın böyle benzer bir şey olsun dedim. Öyle başladım öğrenmeye... Gerekıyor çünkü gelir önemli. Bilmediğimiz bir ülke

Türkiye. Para olmadan bir şeyler yapmak zor. Kazanmak, çalışmak gerekli. Sonra burada başladım, yani buranın sahibi vardı tanıyormuş bir arkadaşım. Öyle, onunla konuşurken ortak olmaya karar verdik” K8.

Daha önceden kolejlere sahip olduğunu söyleyen K7 ise konuyla ilgili şu ifadelerle yer vermiştir:

“Yok başka bir mesleği ama aynı şekilde yani. Okul gibi kolej. Benim kolejim vardı. Ama savaşta yıkıldı. Buraya gelince kitapçı açtım. Zaten içindeydim aynı meslek gibi yani”.

Esnafların çoğunun daha önce de benzer işle meşgul oldukları, esnaflık yapmayanların ise kendi ailelerine yakın bir uzmanlaşma sağlama çabası içerisinde oldukları veya göç etmeden önceki yaşamlarında aşına oldukları alanlara yöneldikleri ve bu alanlarda iş piyasasında yer edindikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Suriyeli göçmenler, Türkiye’de bir işletme açmak veya herhangi bir işte çalışmak için çalışma izni almak zorundadırlar. Çalışma izni alma noktasında görüşmeciler herhangi bir sorun yaşamadıklarını, geçici koruma kapsamında oldukları için kendilerine rahat bir şekilde çalışma izni verildiğini ancak farklı uyruktan tanıdıklarının çalışma izni alırken kendileri kadar rahat olmadıklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerin büyük kısmı işletme kurarken herhangi bir zorluk yaşamadıklarını ifade etmiş olsalar da süreç içerisindeki deneyimler ve yerel yönetim değişikliklerinin kendilerini etkilediğini ve bu nedenle seçim süreçlerinde sürekli tedirginlikler yaşadıklarından söz etmişlerdir.

“En ufak değişmelerde gerçekten büyük fark ediyor bizim için. Mesela belediye başkanı değiştiği zaman, Fatih belediye başkanı değiştiği zaman başka bir karar geliyor başka bir karar geliyor, ona göre değiştiriyoruz. Başka Türk’ten bir fark yaşıyor. Hatta bazı yerler kapanmayla sonuçlanabiliyor. Bazı arkadaşlarımla kapanmış falan. O yüzden yatırımcılar için bir korku olarak görmeye başladılar. Tamam kesinlikle ülkenin güveni falan faydası kurulması gerekiyor ama aynı zamanda yatırımcı da haklı ben bir yatırım yapıp işi açıyım sonra bir anda her şey değişir ben zararlı çıkmam durumu da şey oluyor. Sürekli değişiyor mesela özellikle son aralarda, büyük olarak değil yani küçük ilçede İstanbul’da Fatih’te gibi” K6.

Esnaflar ayrıca çalışma izni için her sene başvuru yapmaları gerektiğini dile getirmekle beraber diğer göçmenler için bu iznin tek sefer alındığını ve sürekli yenileme gerektirmediğini ifade etmişlerdir:

“Bak şimdi Türkiye’deki bütün yabancılar, Çalışma Bakanlığı, yani mesela başvuru yapıyor. Birinci başvuruda çalışma izni bir sene veriyor. İkinci başvuruda üç sene sonra beş sene sonra vatandaş olacak. Ama Suriyelilerin bu şansı yok. Her sene başvuracak. Bende bi kartım var her sene başvuruyorum. Ama sadece Suriyeliler. Başka yok” K4.

Suriyeli göçmenlere, 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”na dayanarak 2013 yılında yürürlüğe giren “Geçici Koruma Yönetmeliği” kapsamında geçici kimlik belgesi verilmektedir. Göçmenler bu belgeyi kolaylıkla aldıklarını fakat belgede ikamet ettikleri şehrin ismi yazdığını, farklı bir ile gitmek istediklerinde Göç İdaresi Müdürlüğü’nden izin aldıklarını belirttiler. İzin almak için birkaç sene öncesine kadar kuruma gittiklerini fakat şimdilerde internet üzerinden işlemin halledilebildiğini ancak iznin her zaman çıkmadığını, gitmek istedikleri şehir dışında başka bir şehre uğrayamadıklarını, tekrar İstanbul’a dönerek yeniden izin almaları gerektiğini belirtmişlerdir (K7, K1).

Göçmenlerin çalışma hayatında yaşadıkları bu bariyerler, iş piyasasına uyum sağlama süreçlerini zorlaştırmaktadır. Zira esnafların iş için farklı bir şehre gitmek istediklerinde yeniden ve yeniden izin almaları gerekmektedir. Bu nedenle Türk esnaflara kıyasla bu anlamda dezavantajlı oldukları söylenebilir.

3.3.2. Esnaflık deneyimindeki farklılıklar

Suriyeli esnafların hem Türkiye’de hem de Suriye’de mesleki deneyimlerini kıyaslamak esnaflık pratikleri ve işleyişleri arasındaki farklılıkları anlamak açısından önemlidir. Katılımcılar, Suriye’de esnaflık yapmak /çalışmak ve Türkiye’de esnaflık yapmak /çalışmak hususuna odaklandığımızda, Suriyeli esnafların çoğu esnaflık özelinde Suriye ve Türkiye arasında herhangi bir fark olmadığını ifade etmişlerdir. Özellikle öne çıkan tek farkın fatura gibi devletle aralarında geçen resmi işlemlerde olduğunu belirtmişlerdir:

“Suriye’de her şeye fatura vergisi mi ne lazım. Mesela burada mal aldığın zaman fatura yazdın. Bankadan sana parayı göndericem falan. Bu daha zor, Suriye’de öyle bir şey yok. Vergi var ama zorunlu bir şey yok. Geldi müşteri diyelim bin tane mal aldı. Kargoya aldın gönderdin. Sana hesabını verdi bitti gitti. Burada yok fatura yazacaksın. Para bankadan gelecek, bu şartlar biraz daha zor” K1.

Bir başka katılımcı da benzer şekilde faturalandırma sürecinin zorluğuna dikkat çekmiştir:

“Yo aynısı. Bu meslekte aynı bence. Diğerlerinde de aynı olabilir. Genel olarak benziyor. Sadece Suriye’de böyle fatura falan çok yok, burada fazla” K5.

Esnafların bu söylemleri bağlamında resmi prosedürler açısından ülkeler arasında bir farklılık olduğu göze çarpmaktadır. Esnaflar, Suriye’de müşterileri ile doğrudan ve basit işlemlerle çalışıp ticari anlamda daha az bürokratik engellerle karşılaşırken Türkiye’de bu anlamda çok daha farklı bir tabloyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu doğrultuda iki ülke arasında ticari ortamların farklılıklarının olduğunu ve söz konusu farklılıkların göçmen esnafların iş piyasasına uyum sağlamasında belirleyici bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

3.3.3. Çalışan seçimleri ve müşteri profili

Esnafların çalışan seçimlerinin Türklerden ziyade Suriyeli göçmenleri tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Tam bu noktada İbn Haldun’un ‘asabiyet’ kavramından bahsetmek yerinde olacaktır. İbn Haldun “Mukaddime” adlı eserinde asabiyeti temelde bir topluluk içerisindeki dayanışma ve bağlılık duygusu olarak tanımlamaktadır. İbn-i Haldun, genel olarak asabiyeti, (toplum içinde) güç ve kuvvet sahibi olmak, toplumda güçlü bir tabanı ve taraftarı olmak anlamında kullanmaktadır ancak aynı şekilde bu gücün, tabanın ve taraftarlığın, temelde kan bağına yani kabile ve kavim bağına dayandığını söylemektedir (İbn Haldun’dan akt: Çev. Kendir, 2004, s.69). Farklı ülkelerde iş yerleri olduğunu söyleyen ve Türkiye’yi tercih etme nedenini Suriyeli bireylere iş avantajı sağlamak olduğunu ileri süren K4 durumu şu şekilde izah etmiştir:

“Şöyle benim zaten orda da var. Orda da dükkanım var. Mısır’da da var. Almanya’da da var. Aynı dükkân farklı farklı yerlerde var yani. Ama neden Türkiye’ye yerleştim. Çünkü ben iki bin on dört on beşte geldim. Neden geldim çünkü çok mülteci var Suriyeli. İş bulma ihtiyacı var, ben de o sırada geldim beraber çalışalım onlarla diye. Türkiye’de onlar Türklerde çalışıyor ya da çalışmıyor. Ben de o zaman geldim, onlar da benim yanımda çalıştılar. Tanıdıklarım var onlar işsiz kalmasın hem Suriyeli yani, onlar da benimle” K4.

Ekonomik sermaye açısından diğer esnaflardan daha avantajlı grupta olanlar, çalışanlarının daha önceki işletmelerinde de yer alan kişiler olduğunu söylediler.

“Geldik buraya devam ettik aynı şirkette. Hem daha kolay oluyor. Hem de biz durumuzu biliyoruz. Birbirimize destek olmamız gerek. Hem onu tanıyorsun bunu tanıyorsun. Abi ben çalışıcım. Şimdi onların durumları da pek iyi değil. Onlar işsiz kalırsa şimdi Türkler evi var en azından. Onun yok çalışmazsa kira vermezse sokakta kalıyor yani biliyorum tanıdığım var. İnsanlık için onları çalıştırıyorum yani. Hem insanlık için hem güvendiğim için” K1.

K4, *tanıdıklarım var onlar işsiz kalmasın* diyerek bu ülkeye yerleşmeye karar vermiş ve bu anlamda bir asabiyet örneği göstermiştir. Benzer şekilde K1 de tanıdığı olduğuna vurgu yaparak çalışan seçimlerindeki temel nedenin *birbirlerine destek olmak* olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, Suriyeli göçmen esnafların çalışan seçimlerinin arkasındaki sosyal ve kültürel bağlamı kavramak için asabiyet kavramı oldukça açıklayıcıdır.

Göçmen esnafların müşteri profillerine bakıldığında hem gözlem hem de görüşmelerden elde edilen bulgular neticesinde genel anlamda Arap müşterilerin olduğu dikkat çekmektedir. Katılımcıların tekstil işiyle ilgilenenleri, sattıkları eşarp türünün Türkiye’de yaygın olmadığını, Arapların daha çok tercih ettiklerini bu nedenle müşterilerinin çoğunu Arapların oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Kitapçı olan görüşmeciler ise zaten Arapça kitaplar sattıklarını bu nedenle müşterilerinin Araplardan oluştuğunu belirtmişlerdir. En fazla Türk müşterinin geldiği görüşmeci ise kafe işletmecisiydi.

“En çok Suriyeliler geliyor. Ama Türkler de çok geliyor. Karışık aslında ama şimdi düşününce evet Türkler de geliyor. Yani yüzde otuz falan. Türkler yüzde otuz geliyor. Kalanı Suriyeliler... Çünkü bizim şeyler, yemekler, damak zevki denir. Bizim damak zevki ya da kültürümüz burada. Yani yemekler zaten Suriye’de gördükleri şeyler. Alışık oldukları şeyler yani biliyorlar. Bildikleri için buraya geliyorlar. Türkler de aslında geliyor ama Suriyeli daha fazla çünkü bildikleri şeyler yani”.

K5, işletmesine Türklerin de geldiğini söylemiş fakat Suriyelilerin tercih etmesini kültürel unsurlara bağlayarak izah etmiştir. K2 ise müşterilerinin neredeyse hepsinin Arap olduğunu *sanki Suriye’de yaşıyorum* diyerek açıklamıştır:

“Müşterilerimin hepsi Arap. Bir Türk müşterim yok. Sanki Suriye’de yaşıyorum hepsi Arap. Söyledim zaten müşterilerimin yüzde doksanı Arap diye. Şimdi internet site açtıktan sonra bazı Türkler geldi. Onlarla konuşan bizim birkaç tane elemanımız var Türk, onlar ilgileniyorlar” K2.

Sonuç olarak göçmen esnafların müşteri profillerinin büyük ölçüde kültürel ve dilsel bağlarla ilişkili olduğu söylenebilir. Kültürel ve sosyal dinamikler, esnafların ürün ve hizmet tercihleri üzerinde etkili olmuş ve müşteri profilleri bu bağlam üzerinden şekillenmiştir. Bu nedenle esnafların sundukları ürün ve hizmetler, kendi kültürlerine ve dillerine hitap eden müşteri kitlelerini çekmektedir.

3.4. Göçmen dayanışma ağları

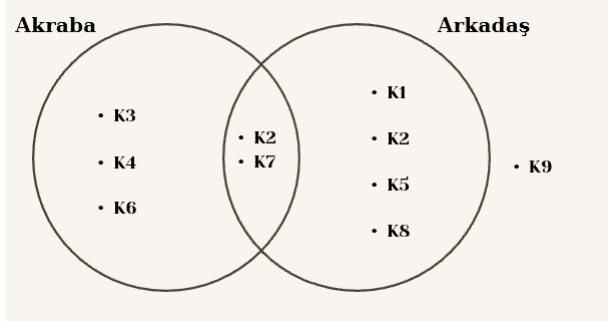
Network (Ağlar) kuramı göç literatüründe önemli bir yere sahiptir. Bu kuram temelde göçmenlerin göç süreçlerini, uyum süreçlerini ve sosyal ağlarının göç kararlarındaki etkilerini inceler. Bu kurama göre göçmenlerin sosyal ağları, göç süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu sosyal ağlar zinciri, potansiyel göçmenlerin oluşmasında da etkilidir. Yeni göçmenlere rehberlik eden göçmen ağları, iş ve barınma hususunda danışman görevi üstlenirler. Bu durum göçmenlerin hedef ülkeye gitme ve hedef ülkedeki uyum süreçlerinin hızlanmasında etkili rol oynar. Network kuramında özellikle bahsedilen hususlardan bir diğeri de söz konusu sosyal ağların zincirleme göçe neden olması ve bu göç dalgaları neticesinde göçmenlerin hedef ülkede belirli mekanlarda yoğunlaşmalarına neden olmasıdır. Bu bağlamda göçmenlerin sahip oldukları sosyal ağlar, onların sosyal sermayeleri olarak değerlendirilir. Sosyal sermaye, gerçekte veya uygulamada az çok kurumsallaşmış, kalıcı bir iletişim ağına sahip olması sebebiyle bir bireye veya gruba ait olması gereken kaynakların toplamıdır (Bourdieu & Wacquant, 1992, s. 119). Yapılan mülakatlardan hareketle sosyal sermayenin göçmenlerin yerleştikleri ülkeye daha kolay uyum sağlamalarını sağlayan önemli bir rolü oynadığı düşünülmektedir.

Yapılan çalışmada göçmenlerin sosyal ağlarının, ülkeye ve iş piyasasına uyum sağlama süreçlerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Göçmen esnafların sahip oldukları sosyal sermaye bileşenleri, tanıdıklar ve akrabaları, ülkeye uyum sağlamada tampon bir mekanizma olarak görev yapmaktadır. Elde edilen bulgular neticesinde bu ağların iş piyasasına girme ve mekânsal yerleşme olmak üzere iki temel noktada etkili olduğu görülmüştür.

Buldukları ülkeyi terk ederek farklı bir ülkeye gelen göçmenler, göç ettikleri ülkedeki çalışma hayatı hakkında bilgiye sahip değildirler. Tam bu noktada tampon bir mekanizma olarak tanıdıkları devreye girmektedir. Aşağıdaki şekilde, örneklem grubunda yer alan kişilerden kaç tanesinin tanıdığı olduğuna dair bilgiler verilmiştir.

Şekil 3

Örneklem

Örneklem grubunda yer alan görüşmecilerin hemen hemen hepsinin ülkeye gelmeden önce ülkede tanıdıklarının olduğu görülmektedir. Göçmenler tanıdıkları aracılığıyla iş piyasasında yer edinmenin ilk aşaması olan işletmelerini kuracakları mekânı yine sosyal ağları aracılığıyla bulmuşlardır. Söz konusu durumla ilgili olarak K1 şu ifadelerle yer vermiştir:

“Tabii illa bazı insanlar bize yardım etti, tarif etti. Nerde vesaire. Eskiden de hatta Suriye’de bir müşterimiz vardı Türk. Gelip Suriye’den bizden mal alırdı, gidip satardı...Eskiden bizden mal alırdı. Buraya geldiğimiz zaman zaten biliyoruz yani burası Laleli, Beyazıt, Mercan. En fazla toptancılar burada satıyorlar. Hemen burada dükkân açtık. İlk başladık bi dükkânda. Sonra bu dükkânı aldık. Arkadaşlarımız yardımcı oldular” K1.

Diğer katılımcılar da eski müşterilerinin mekân bulmada kendilerine yardım ettiklerini söylemişlerdir:

“Şam’dayken bizim müşterimiz vardı. M., o bizim müşterimizdi Şam’da. Evet o bizi bu dükkâna (başka bir yeri işaret ediyor) yardımcı oldu. Sonra beş yıl sonra bu dükkân boşalacaktı, hava parası bizden aldı. Sonra buraya geldik” K2.

“Eskiden biz buradan mal alıyoruz, Türkiye’den mal alıyoruz. Arkadaşlar burada dükkanları var. Geldiğimiz zaman biz sorduk önce bir Suriye’den geliyoruz. Yardımcı olur musunuz? Nasıl olacak diye. Bu Suriyeli arkadaşlar evet biz destek veriyoruz aç dükkânı dediler. Öyle açtık.” K3

Tüm katılımcıların işletme açma hikayelerinin benzer şekilde sonuçlandıkları görülmektedir. K6 ise durumu en açıklayıcı şekilde ifade eden katılımcılardan biridir. Göçün zincirleme yönüne vurgu yaparak, ülkeye daha önce gelmiş arkadaşlarının yönlendirmeleri ile işletmesini açacağı mekânı bulduğunu ifade etmiştir.

“Kesinlikle, benden önce buraya gelen çok fazla arkadaşım vardı. Ama özellikle birkaç tanesi. Onlar buraya yerleşmişler, gelmiş falan. Onlar da söylediler yani geleceksen Türkiye’ye gel burada aç falan. Türkiye iyi bir yer falan. Bu dükkânı bulmayı da onlar yardım ettiler. Oturduğum evi de onlar yardım ettiler. Zaten bizde galiba öyle oluyor. Biri gidiyor. O başkasına tavsiye ediyor geliyor yardım ediyor. Sonra gelen de başka birine tavsiye ediyor. Ev mesela evi de onlar söylediler. Onlar gösterdi yardım etti. Öyle aldım” K6.

Göçmenlerin sosyal dayanışma ağları sadece iş piyasasına atılmada sınırlı kalmamakta aynı zamanda iş hayatında sürdürülebilirlik sağlamalarında ve müşterileriyle ilişki kurmalarında da yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda network kuramı göçmenlerin çalışma hayatına entegrasyon süreçlerini açıklamada güçlü bir araç olarak karşımıza çıkar. Sosyal ağlar, sadece ekonomik anlamda fırsat

sağlamakla kalmaz aynı zamanda göçmenlerin göç ettikleri ülkeye karşı aidiyet sağlamalarını, güvende hissetmelerini ve sosyal entegrasyonlarına yardımcı olmaktadır.

Ayrıca sosyal ağlar, iş piyasasına dair bilgi, deneyim ve beceri paylaşımında da etkilidir. Göçmenler yükümlü oldukları vergiler, yasal düzenlemeler gibi konularda birbirlerine rehberlik etmektedirler. Söz konusu bilgi paylaşımları, göçmenlerin iş hayatında önemli bir husus olmakla birlikte potansiyel sorunları da önceden görmelerine yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak göçmenlerin sahip oldukları sosyal ağların, iş piyasasında yer edinme hususunda son derece önemli bir yeri olduğu ve bu anlamda bir tampon mekanizma görevi gördükleri söylenebilir.

Göçmenlerin sadece iş piyasasında yer edinme hususunda değil aynı zamanda barınma konusundaki ihtiyaçları bağlamında da göçmen dayanışma ağlarının etkili olduğu söylenebilir. Suriyeli göçmen esnafların oturdukları evi bulmalarında sosyal ağların rolü, onların uyum süreçlerinde etkili bir unsurdur. Görüşmecilerin birçoğu ev bulma süreçlerinde sosyal ağlarından faydalandıklarını belirtmişlerdir.

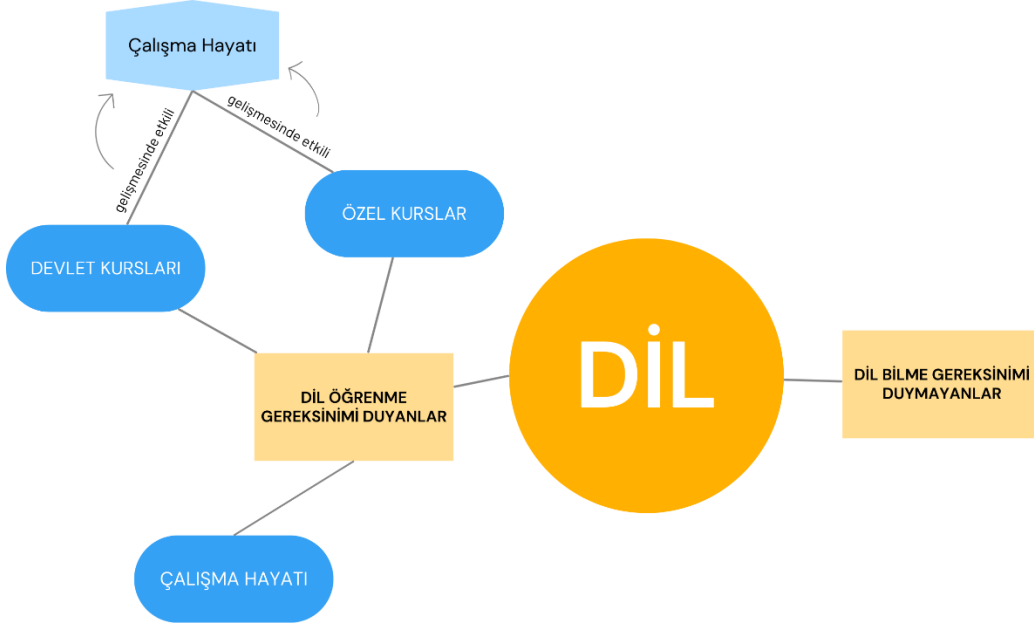
“Buraya geldim ilk nerede oturacağımı bilmiyorum. Akrabam vardı bir tane amcam, bizim burada bir yer var boş, uygun diye. Onun söylemesiyle birkaç arkadaş hep beraber tuttuk” K9.

“Bir arkadaşımız, bir tane vardı. O aslında bir numara verdi. Ev için. Ev bulmak için. Burada oturmak için. Ev sahibi numarası verdi. Yani kiracıydı. Çıkacaktı Suriyeli biri. Onunkini verdi. Sonra oraya biz oturduk” K8.

Göçmenler, ev bulma sürecinde yerleşim bölgelerini tanımaları, hangi mahallenin daha güvenli olduğu, hangi bölgelerde göçmenlerin yoğunlukta yaşadığı bilgilerini yine sosyal ağları vasıtasıyla öğrenmişlerdir. Bu bilgiler göçmenlerin daha bilinçli kararlar almalarında etkilidir. Sosyal ağlar, ev sahibi-kiracı ilişkilerinde de büyük bir rol oynamaktadır. K8’in ifadeleri de bu durumu doğrular niteliktedir. Ayrıca göçmenlerin sosyal ağları vasıtasıyla buldukları konutları paylaşımlı şekilde kullandıkları da görülmektedir. Bu durum maliyetleri azaltarak ekonomik açıdan da göçmenlere katkı sunmaktadır. Neticede göçmenlerin mekânsal yerleşme süreçlerinde sosyal ağların rolü, göç ettikleri ülkedeki yeni toplumsallaşma süreçlerinde daha hızlı uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Söz konusu sosyal ağlar, göçmenlerin sosyal sermayelerini arttırmakta ve aynı zamanda ekonomik sermayelerini bilinçli bir şekilde harcama imkânı sunmaktadır.

3.5. Dil öğrenme paradoksu ve dili muhafaza etmede alternatif yollar

Örneklem grubuna ulaşmak için çeşitli göçmen esnaflara görüşme talebi sunulduğunda göçmenlerin bir kısmının Türkçe bilmediği göze çarpmaktadır. Çok sayıda esnafa ulaşılmasına rağmen dil konusundaki yetersizlik nedeniyle bazı göçmenlerle mülakat gerçekleştirilememiştir. Diğer taraftan görüşme gerçekleştirilen göçmenlerin iyi düzeyde Türkçe konuştukları göze çarpmaktadır. Katılımcılar Türkçe öğrenmeyi bir gereklilik olarak gördüklerini de ayrıca ifade etmişlerdir. Sadece göçmenlik özelinde değil, gönüllü olarak başka bir ülkeye gerçekleştirilen her türlü ilişkide dil bilmek bir gereklilik olarak görülmektedir. Buna karşılık araştırmanın örneklem grubundaki Suriyeli göçmenlerin dil bilme hususunda iki farklı yaklaşımları olduğu gözlemlenmiştir. Bir tarafta dili bir gereklilik olarak gören göçmenler varken diğer taraftan kendi kurdukları iletişim ve etkileşim ağlarında, yaklaşık on senedir bulunmalarına karşın dil bilme ihtiyacı duymamış olanlar mevcuttur. Söz konusu durum bir paradoksu anımsatmakta ve bu yönüyle toplumsal gerçekliğin iki farklı yönünü göstermektedir.

Şekil 4*Dil Öğrenme Paradoksu*

Söz konusu paradoks göçmenlerin topluma uyum süreçlerindeki dinamikleri yansıtmaktadır. Toplumsal katılım ve finansal fırsatlar bağlamında dil öğrenimi kritik bir sürece tekabül etse de bazı göçmenler kendi toplulukları içerisinde günlük hayatlarını idame ettirebilmekte ve bu topluluk içerisinde dil öğrenmeden varlıklarını sürdürebilmektedirler. Öte yandan, ekonomik fırsatlardan daha fazla yararlanmak ve göç ettikleri ülkeyle daha fazla iletişim ve etkileşim içinde olmak isteyen göçmenler içinse dil öğrenme süreci kaçınılmaz bir hâle gelmektedir. Söz konusu durum göçmen esnafların entegrasyon süreçlerinde dil öğrenmenin iki yönlü bir süreç olduğunu göstermektedir.

Göçmenlerin yeni bir topluma entegrasyon süreçleri üzerinde kritik bir öneme sahip olan dil öğrenimi noktasında dil kursları, önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dil kursları, göçmenlerin hem ülkeye uyum sağlamak için hem de dil becerilerini geliştirmek için attıkları ilk adım olması bakımından önem arz etmektedir. Söz konusu kurslar göçmenlere sadece dil bilgisi kazandırmakla kalmaz aynı zamanda göçmenlerin sosyal etkileşimlerine ve yeni bir kültür tanımlarında etkili olabilmektedir.

“İSMEK’te. 6 ay gittim. Sonra korona oldu. Bu yüzden online oldu. Ben B2’ydim en son. En son online oldu sonra ben devam etmedim. İş güc falan öyle kaldı. Yani çok zor hem işe gelmek hem kurs. Sabah zaten. İlk yapıyordum ama gerekliydi. Şimdi biraz konuşuyorum. Yeter yani” K5.

“Bir kurs vardı. Özel kurs. X’te. Oradan öğrendim” K8.

Katılımcıların ifadelerinden de hareketle dil kurslarının, göçmenlerin dil öğrenme sürecinde kritik bir rol oynadığı söylenebilir. Göçmenler, kursların etkili olabilmesi için çalışma hayatı ve kurs arasında bir denge kurmanın önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Çalışma hayatındaki yükler ve gündelik hayattaki diğer sorumlulukların kurslara devam etmeyi zorlaştırdığı ve dil öğrenme sürecini kesintiye uğrattığı söylenebilir. Bu bağlamda, kursların uzun vadede dil öğrenmede etkili olmadığı, sürdürülebilirliği sağlamadığı görülmektedir. Sonuç olarak, dil kurslarında verilen eğitimin temel bir zemin oluşturduğu kaçınılmaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıksa da pratik yaşamda öğrenilen bilginin sürekli kullanılması ve pekiştirilmesi, dil öğrenme hususunda daha etkili ve kalıcı sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir.

Çalışma hayatı, bireylerin toplumsallaşma süreçlerinde önemli bir rol oynamasının yanı sıra sosyal etkileşimlerin yoğunlaştığı ve toplumsal kimliklerin şekillendiği bir alandır. Çalışma hayatı, sadece ekonomik gereksinimlerin karşılandığı bir alandan ziyade aynı zamanda kültür mübadelelerinin

yaşandığı, sosyal ağların genişlediği dinamik ortamlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda göçmenler için çalışma hayatı, yeni bir toplumla bütünleşmede anahtar rolü oynamaktadır. Göçmenler, buldukları ülkeye uyum sağlamak için attıkları ilk adım olan çalışma hayatında dil becerilerini geliştirerek toplumsal entegrasyonu sağlamaktadırlar. Günlük hayat etkileşimleri, iş yerindeki çalışanları veya arkadaşları, müşterileri ve tedarikçileriyle kurdukları iletişim, dil öğrenme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamda çalışma hayatı, göçmenlerin hem kişisel gelişimlerine katkı sağlayan hem de ülkeye uyum süreçlerini hızlandıran bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Komşu fazla bilmiyor da ben tekstilde çalıştığım için hemen öğrendim. Orda çok konuşmak zorundayız. Çalışanlar var Türk. Yarı Türk yani. O yüzden onlardan öğrendim. Bir de ben biraz şey yani. Orda bir abi var dedi bana, sen Muhammed abi gibi konuşuyorsun. Şive mi denir onun memleket. Onun memlekette öyleymiş konuşma. Ben şimdi öyle Türkçe konuşuyorum öyle dedi. Öyle yani” K3.

İş yerinde Türk çalışanlarının olması, onlarla kurulan iletişim ve etkileşimler göçmenlerin dil öğreniminde önemli bir rol oynamaktadır. K3, dil öğrenimini çalışma hayatında öğrendiğine vurgu yaparken ayrıca öğrenme sürecinde bölgesel bir aksan edindiğini ve Türkçe’yi bu şekilde konuştuğunu, çevresindeki kişilerin de bunu fark ettiğini beyan etmiştir. Bu anlamda iş piyasası, temel dil becerilerinin kazanılmasında etkili olmanın yanı sıra dilin çeşitli varyantlarını da öğretme noktasında potansiyel bir konumda yer almaktadır.

“Çalışarak abi. Geldiğimde hiç yani bilmiyordum, kimseyi anlamıyordum. Burda komşularla falan konuşarak. Onlar da çok iyiler Allah razı olsun. Öyle öğrendim konuş konuş. Ama yine de çok iyi değil yani daha çok öğrenmem lazım gelir” K9.

K9 ise, komşu esnaflarla konuşarak dil öğrendiğini ifade etmiştir. Çalışma hayatı, toplumsallaşma sürecinde en etkili olan aşamalardan birini oluşturmaktadır. Farklı bir ülkeden gelen göçmenler, ülkeye uyum sağlama süreçlerinde yeni bir toplumsallaşma sürecinden geçmektedirler. Bu süreçte yaşamlarını idame ettirebilmek için atıldıkları iş piyasasında çalışma hayatında edindikleri yerli komşu esnafların önemli bir rolünün olduğu görülmektedir.

Görüşmecilerimden bir kısmı dil öğrenimini kurslar yardımıyla edinmişlerdi. Fakat hem dil öğrenimini kurslarda öğrenenler hem de sadece çalışma hayatında öğrenenlerin ortak beyanı, çalışma hayatının dili ilerletme hususunda son derece önemli bir yere sahip olduğu yönündeydi.

“İşte burada. İnsanlarla konuştuğum için. Müşterilerle yani. Evde dursan mesela gerek yok öğrenmeye. Hem de ilerletemezsin. İhtiyacın olmaz. Ama burada ihtiyaç. O yüzden ilerledi benimki. Müşteriler falan geliyor Türk, onlarla konuşurken ilerliyor” K5.

“Türklerle konuşmak, onlarla çalışmak çok iyi. Yani ne yapsan kursa gitsen özel ders alsan yok yani. İnsanlarla konuş. Çalıştığım yerde öğrendim daha çok. Kurs o kadar değil yani. Kursu gittim evet ama çalışmak başka” K8.

K5 ve K8’in ifadelerinde de anlaşılacağı üzere çalışma hayatı, dil öğrenme hususunda kurslardan ve özel derslerden daha etkili görünmektedir. Dil kursları, dil öğrenimi noktasında temel bir zemin hazırlasa da çalışma hayatında dil pratiği yapmak bu anlamda büyük bir önem arz etmektedir.

Katılımcıların ifadelerinden hareketle, göçmen esnafların dil öğrenme sürecini büyük ölçüde hızlandıran ve pekiştiren bir alan olarak çalışma hayatının varlığından söz edilebilir. İş yerinde dil pratiği yapmanın, dil becerilerini arttığı açıkça görülmektedir. Bu bağlamda çalışma hayatı hem toplumsal uyumu destekleyen hem de göçmenlerin dil öğrenme süreçlerini teşvik eden bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, göçmen esnafların iş piyasasına ve sosyal hayata entegrasyon süreçlerinde esnaflığın rolünü anlama ve açıklamayı hedeflemiştir. Bu bağlamda göçmenlerin esnaflaşma nedenleri, entegrasyon süreçlerinde esnaflaşmanın rolü, sosyo-ekonomik sermayenin uyum süreçlerindeki etkisi üzerinde durulmuştur.

Suriyeli göçmen esnafların Türkiye'ye gelmelerindeki temel nedenin savaş olduğu bilinmekte fakat üst sınıfa mensup katılımcıların Türkiye'yi tercihlerini ülkeyle daha önce temas etmiş olmaları, ekonomik verimlilik, kültürel benzerlik ve var olan sosyal ağları etkilemiştir. Göçmenlerin Fatih ilçesini tercih etmelerinin temel nedeni, bölgenin müşteri potansiyeli ve ticaret hacmi olarak karşımıza çıkmaktadır. Esnafların çalışan seçimlerinde kendi topluluklarını önceledikleri, müşteri profillerinin ise büyük çoğunluğunun Arap kökenli bireyler olduğu dikkat çekmektedir.

Göçmen esnafların çalışma hayatında karşılaştıkları birtakım bariyerler bulunmaktadır. Çalışma izni alma sürecinde bir zorluk yaşanmamakla birlikte şehirler arası seyahatlerde izin alma gerekliliği göçmen esnafları olumsuz etkileyen unsurlardan biridir. Ayrıca yerel yönetim değişikliklerinin bürokratik anlamda birtakım ek uğraşlara neden olduğu ve bu nedenle tedirginlik yaşadıkları görülmektedir. Söz konusu durum, iş piyasasına ve sosyal hayata entegre olma süreçlerini olumsuz etkilemektedir.

Yapılan mülakatlar ve gözlemler sonucunda esnaflık tercihinin ülkeye uyum sağlama sürecinde bir araç olarak kullanıldığı tezi doğrulanmakla birlikte genel olarak çalışma hayatına dahil olmanın uyum sağlamada etkili olduğu görülmektedir. Bu anlamda esnaflık, ülkeye uyum sağlama hususunda çalışma hayatının genelinden ayrılmamaktadır. Göçmen esnafların daha önceki mesleklerinin de esnaflık olduğu öğrenilmiş olup bu anlamda mesleki farklılaşmaya rastlanılmamıştır. Uzmanlıkları anlamında bir değişiklikten söz edilebilir.

Esnafların ülkeye uyum sağlamak için iş piyasasına atıldıkları görülmekte fakat uyum sağlamak için attıkları bu adımı kendi kültürleri üzerinden sürdürdükleri göze çarpmaktadır. Başka bir ifadeyle, yerel halkın çok fazla tercih etmeyeceği ürünleri sattıkları, müşteri profili olarak "Arap" müşterileri hedefledikleri ve bu anlamda kendi içlerinde bir gettolaşmaya gittikleri söylenebilir.

Ekonomik sermayenin göçmen esnafların iş piyasasına uyum süreçlerinde başat unsur olduğu, sosyal sermayenin de önemli bir unsur olduğu fakat öneminin ekonomik sermayeye kıyasla çok daha geri plânda kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ekonomik sermaye, sosyal kabul edilebilirlik açısından da başat rolü oynamaktadır. Ekonomik sermaye bakımından avantajlı olan göçmenler, cam tavanları aşmış göçmenler olarak kavranabilir. Araştırmanın bulgularından hareketle Suriyeli göçmenlerin, aile ve akrabalık bağları, etnik ağları, yerli arkadaşlarının sosyal sermaye bileşenleri olduğu anlaşılmış olup söz konusu sosyal ağlar zincirinin hem iş piyasasına hem de sosyal hayata entegrasyon süreçlerinde son derece önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Gerçekleştirilen mülakatlar ve gözlemlerden hareketle dil öğreniminin iki boyutlu bir yapısının olduğu, bir kısım göçmenin dil öğrenme ihtiyacı duymadığı, bir kısım göçmenin ise dili bir ihtiyaç olarak gördüğü tespit edilmiştir. Söz konusu durum bir paradoks olarak görülmekte ve toplumsal gerçekliğin iki farklı yüzünü göstermektedir. Göçmenlerin dil öğreniminde kursların etkili olduğu fakat pratik kazandırması bakımından çalışma hayatının son derece önemli bir konumda olduğu söylenebilir. Ayrıca göçmenler, kendi dillerini ve kültürlerini muhafaza etmek ve gelecek nesillere aktarabilmek için alternatif yollara başvurumaktadırlar. Dil öğrenme sürecinin göçmenlerin sosyal hayata ve iş piyasasına uyum süreçlerinde kritik bir rol oynadığı görülmektedir.

Göç sosyolojisi interdisipliner bir alan olması nedeniyle literatürde konuyla ilgili birçok çalışma mevcuttur. Bu araştırma, göçmen esnafların iş piyasasına entegrasyon süreçlerini İstanbul'un Fatih ilçesi özelinde ele alarak, mevcut literatüre yeni bir perspektif kazandırmıştır. Elde edilen bulgular, daha

önce farklı şehirlerde yapılan çalışmalarla hem benzerlikler hem de farklılıklar göstermektedir. İlk olarak literatür incelendiğinde, daha önce yapılan araştırmalarda vurgulanan politik düzenlemelerin esnaflar üzerindeki etkisi bu çalışmada da gözlemlenmiştir. Özellikle iş kurma sürecindeki bürokratik engeller ve hukuki belirsizlikler göçmen esnafların entegrasyonunda önemli bir bariyer olarak görülmektedir. Ek olarak, göçmen esnafların iş piyasasında hayatta kalabilmek için geliştirdikleri stratejiler bağlamında, kültürel ve sosyal sermayelerinin büyük bir öneme sahip olduğu ancak İstanbul gibi büyük bir şehirde olmaları nedeniyle daha geniş bir müşteri kitlesine hitap etmeye çalıştıkları, bu nedenle söz konusu sermayeleri daha esnek kullandıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca literatürde yer alan nitel araştırmalar incelendiğinde çoğunluğunun sınır vilayetlerimizde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak, İstanbul'un heterojen göçmen gruplarını içinde barındırması, sosyo-ekonomik yapısı ve yüksek rekabet ortamı nedeniyle göçmen esnafların piyasadaki konumlarını daha stratejik hamlelerle koruma gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın İstanbul'da yürütülmesi bakımından literatürdeki söz konusu boşlukları doldurduğu düşünülmektedir.

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır. Çalışma İstanbul ilinin Fatih ilçesinde gerçekleştirilmiş olup göçmenlerin en yoğun olarak buldukları ilk beş ilçenin tamamında yapılarak genişletilebilir. Ek olarak araştırma, Fatih'in belirli bölgelerinde yapılmış olup söz konusu muhitin tamamında daha fazla göçmene ulaşılarak araştırma genişletilebilir. Ayrıca araştırmanın örneklem grubunda daha önce esnaflık yapmayan göçmenlerin sayısı ikidir. Bu bağlamda araştırma örneklem grubunun daha önce esnaflık yapmayan farklı esnaf örüntülerinin de eklenmesi yoluyla da geliştirilebilir.

Neticede Suriyeli göçmen esnaflar için Türkiye, iş olanakları ve çeşitli nedenlerden dolayı çekici bir destinasyon olmuş fakat göçmenlerin çalışma hayatında karşılaştıkları birtakım bariyerler ülkeye uyum süreçlerini zorlaştırmıştır. Göçmenlerin sahip oldukları sosyal ağlar ve dil öğrenimleri uyum süreçlerinde kısa vadede güzel sonuçlar doğmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, göçmenlerin hem iş piyasasına hem de sosyal hayata entegre olma süreçlerini hızlandırmak için farklı düzenlemelere gidilebilir.

1. Şehir değiştirme sürecindeki bürokratik engellerin azaltılması: Göçmen esnafların çalışma hayatına attıkları ilk adımda herhangi bir sorunla karşılaşmadıkları görülmektedir. Fakat il değiştirme hususunda zorluklar yaşadıkları ve bu durumun da ülkeye uyum süreçleri üzerinde ve ülke ekonomisine katkı sağlama bağlamında etkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle söz konusu durumda bir düzenlemeye gidilmesi olumlu sonuçlar yaratabilir.

2. Mentorluk programlarının uygulanması. Göçmenlerin sosyal ağlarının ülkeye uyum süreçlerinde etkili olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu bağlamda göçmen esnafların yerel halkla daha iyi entegre olabilmeleri için mentorluk programları oluşturulabilir.

3. Kurs saatlerinde düzenlemeye gidilmesi ve dil kurslarının sayısının artırılması. Göçmenlerin iş piyasasında başarılı olabilmelerinin ve daha geniş bir müşteri kitlesine ulaşmalarının başat unsurlarından biri olan dil öğrenimi noktasında kursların bir zemin hazırladığı ve bu anlamda kritik bir rol üstlendikleri görülmektedir. Fakat göçmenler, devlet kurslarının saatleri ve günlerinin çalışma hayatıyla uyumlu olmadığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda kursların artırılması ve saatlerinde düzenlemeye gidilmesi önerilmektedir.

4. Medyadaki denetimlerin artırılması. Medyanın göçmenler üzerindeki etkisi bağlamında göçmenlerin uyum sürecinde etkili bir araç olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle medya mecralarında göçmenler hakkında yapılan haber ve bilgilendirmelerin denetlenmesi, sosyal hayata uyum sağlamalarını hızlandıracak olup aynı zamanda yerel halkın göçmenler üzerindeki nefret söylemlerini etkileyecektir.

5. Kamu farkındalığı etkinliklerinin yapılması. Göçmen esnaflarla yapılan görüşmelerden hareketle, mesleklerini kendi kültürleri üzerinden icra ettikleri ve müşteri profillerinin de bu minvalde şekillendiği

sonucuna varılmıştır. Ayrıca göçmenlerin toplumsal dışlanma içeren ifadeleri de oldukça fazladır. Bu nedenle göçmenlerin yerel halkla temaslarının artmasını sağlamak amacıyla; sivil toplum, medya, hükümet veya konunun diğer paydaşları tarafından kamu farkındalığı etkinlikleri düzenlenebilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2022). *Göç sosyolojisi* (5. Baskı). Nobel Yayınları.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. University of Chicago press.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Siyasal Kitabevi.
- Çakıcı, A., Yılmaz, S., & Çakıcı, A. C. (2018). Türk esnafın Suriyeli mülteci esnaf hakkındaki tutumu: Mersin’de bir araştırma. *PressAcademia Procedia*, 7(1), 367-371.
- Dikkaya, M., & Dinçer, S. (2023). Türkiye iş gücü piyasasında Suriyeli sığınmacılar. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 187-198.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye’deki Suriyeliler toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- GİGM- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden ulaşılmıştır.
- Ibn Haldun. (1998) *Mukaddime I*, (Çev. Ugan, Z.K.; Önsöz). İstanbul: MEGSB Yayınları
- IOM-Uluslararası Göç Örgütü. (2009). *Uluslararası Göç Hukuku- Göç Terimleri Sözlüğü*. B. Çiçekli (Ed.). Littera (Çev.). Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü, No:18.
- İTO. (2022). *İstanbul Ekonomisinde Suriyeli Girişimciler*. İstanbul.
- Karan, O. (2019). Suriyeli mültecilerin esnaflaşmasını anlamada Bourdieucu yaklaşımın olanakları. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39(2), 249-276.
- Lee, E. S. (1969). A theory of migration. J. A. Jackson (Ed.) *Migration* içinde. Cambridge: Cambridge Üniversitesi.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Özçelik, E. (2023). *Göçmenlerin yerleşik kimlik inşası: Gaziantep’te Suriyeli esnaflaşması* [Yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Parin, S., & Kılıç, A. R. (2022). Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin girişimcilik faaliyetlerinde farklı sermaye biçimlerinin rolü. *Göç Dergisi*, 9(1), 15-36.
- Rittersberger-Tiliç, H., & Bal, S. (2019). Türkiye emek piyasasında mülteciler/göçmenler: Görünmeyen emek ve görünen politika üzerine bir değerlendirme. *Nüfusbilim Dergisi / Turkish Journal of Population Studies*, 41, 26-51.
- Sharaf Mansoor, M. (2022). *Türkiye’deki Afgan mültecilerin durumunun ve sorunlarının sosyolojik olarak değerlendirilmesi: Konya örneği*. [Yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- TCİB-Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı. (2005). *İltica ve göç mevzuatı*. Ankara: Başkent.
- Tekbaş, F., & Karan, O. (2022). Hatay’daki geçici koruma altındaki Suriyelilerin girişimcilik deneyimleri. *Göç Dergisi*, 9(1), 65-84
- TEPAV. (2019). İstanbul’da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları: Final Raporu. Mart 2019.
- Yaman, F. (2019). *Göç ve toplum*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Yaman, F. (2021, Ağustos). *Nitelikli göçmen iş gücünün çalışma yaşamına entegrasyonu* (İlke Politika Notu 28): https://ilke.org.tr/images/yayin/pn_28/todam_politika_notu_28.pdf adresinden ulaşılmıştır.
- Yılmaz, M. (2023). *Samsun’un Etnik Ekonomisi: Iraklı ve Suriyeli Göçmenlerin Esnafılık Deneyimleri*

[Yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Makale Bilgi Formu

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Etik kurul izni İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan alınmıştır. (2024/4, 30.02.2024)

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: TÜBİTAK-2209A

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.